

FONS DOLORS ALEU

La primera metgessa espanyola

CARINA FARRERAS
Barcelona

La primera dona a Espanya que va exercir la medicina en la història moderna va ser la barcelonina Dolores Aleu, nascuda el 1857 i morta el 1913. Poc se sap de la seva vida a través dels escrits que han quedat. Quasi tots va desaparèixer amb la seva mort. Les històries dels seus pacients, diaris, cartes, possibles textos de conferències, llibres o una simple recepta..., tot va quedar carbonitzat pel foc. Amb prou feines van sobreviure a les flames algunes fotos i una carta als seus fills. També la documentació que conserva l'arxiu de la Universitat de Barcelona, algun article en revista especialitzada, retalls de *La Vanguardia* i les cartes creuades del catedràtic que la va animar a doctorar-se.

També sobreviuen retalls de la seva vida en la memòria dels seus descendents, la família Cuyàs. La seva rebesneta, Núria Cuyàs, ha recuperat tota la informació i ha creat una obra teatral, *Barbes de balena*, en la qual relata la difícil condició de ser dona a finals del XIX amb la valenta història de la seva antecessora.

Dolors Aleu i Riera va néixer en una família adinerada de Barcelona. El seu pare va ser un alt fun-

R

EL REPORTAJE

Dolors Aleu va perseverar en el seu desig d'exercir la medicina malgrat els obstacles de la societat dels segles XIX i XX

cionari policial de la ciutat que va donar suport a la seva filla en el seu "estrany" desig d'emprendre una carrera universitària com la de medicina.

Era el 1874 i el pare va acceptar-ho amb la condició que anés acompanyada d'escortes. Pel que sembla, va rebre alguna pedrada a les portes de la facultat, que llavors estava situada al carrer del Carme, però també els aplaudiments dels seus companys estudiants. No metafòrics. Aleu va superar els quatre cursos de medicina (1874-1879) amb cinc premis d'excepció. Les seves notes són un elogi al seu talent i esforç. Quinze excel·lents i cinc notables d'una vintena d'assignatures cursades. Tot i així, tota aquesta excel·lència no va ser prou raó pel Ministeri d'Educació, que li va denegar la sol·licitud de presentar-se als exàmens per obtenir el títol de metge cirurgià l'any següent. Els funcionaris de Madrid van escriure a la universitat per comprovar la veracitat del que aquesta dona referia, que s'havia matriculat i cursat la carrera de medicina. Volien saber com era

possible si no era home. El centre va respondre que no podien coartar els estudis a ningú que presentés l'aprovat de batxillerat.

Al costat de Dolores Aleu, dues dones més pugnaven per llicenciar-se i ho van aconseguir. Martina Castells, que va morir d'una complicació de l'embaràs poc després d'obtenir la llicenciatura, i Elena Maseras, que, mentre esperava que autoritzessin la seva

sol·licitud, va estudiar magisteri i va exercir de mestra fins a la seva mort.

El 4 d'abril del 1882 arriba l'autorització per a Aleu i s'examina dues setmanes després, el 19 i 20 d'abril. Naturalment, supera les proves. Tot seguit es matricula per presentar la tesi doctoral, l'octubre del mateix any. Escriu al catedràtic Joan Giné i Partagás, que després seria rector de la

UB, agraint-li els seus consells i suport "en les infinites dificultats presentades en la meua carrera, sent, en una paraula, l'únic que ha aixecat la seva eloqüent frase donant suport al sexe feble contra els atacs del fort". En la missiva, comparteix també els seus dubtes sobre l'elecció del tema de la tesi que vol defensar: "De la necessitat d'encaminar per un nou camí l'educació higiènicomoral de la dona". La presentació d'un al·legat en defensa de l'educació de la dona davant un tribunal de metges que li havia denegat els dos anys anteriors el seu dret a presentar-se constituïa un veritable desafiament al tribunal. S'hi jugava el doctorat.

UN TÍTOL MERESCUT

Després d'acabar la carrera el 1879, va demanar de llicenciar-se, però el ministeri li va negar l'accés a l'examen durant dos anys, mostrant incredulitat per la formació d'una dona

El catedràtic Giné l'anima: "La meua opinió és que vostè ho hauria de publicar, si més no per donar patent mostra que és mereixedora del nou títol acadèmic que d'avui endavant vostè podrà ostentar, i per posar de manifest que hi ha dones espanyoles dignes del birret doctoral de la Medicina". Continua dient que la llei els obliga a jutjar per l'aptitud científica i no per la seva qualitat femenina. "Compadeixi la seva misèria", l'aconsella. I afegeix, de forma premonitòria, que l'assumpte de la tesi "tindrà, encara per molt de temps, el mèrit de l'oportunitat".

La tesi és un escrit valent, apassionat i revolucionari sobre la condició de ser dona. Minuciosos sobre aspectes com la diferència dels cervells o les aptituds de cada sexe. Brillant en la narració. I amb un autèntic missatge a favor de l'equitat. Independentment de la categoria social. Repassa la situació de totes. Obreres que treballen fins a l'extenuació en tallers insans, assetjades pels homes que, "des de l'amo a l'últim majordom, es creuen amb dret a entelar l'honra de les infelices treballadores". Camperoles que treballen com els seus marits i després han d'ocupar-se dels fills que han parit i de les feines de casa. Les riques "que es crien dèbils"; amb coneixements d'"ornament", sotmeses a l'"afany de luxe" per avorriments intel·lectuals, captives de les cotilles que deformen els seus cossos i posen en perill les seves vides ("com si prim fos equivalent a bonic"). "No consentiria mai la dona ser degradada si fos més instruïda", escriu vehementment. Respecte a la possibilitat d'estudiar, assenyalava que a les capitals del món les dones s'instrueixen i posa l'exemple de 200 senyorettes que es van llicenciar en Medicina a Sant Petersburg el 1877.

La crítica al tracte social que rep la dona és ferotge. "Hem sumit els seus músculs en la inacció; hem apagat el foc de la seva intel·ligència; hem extremat la seva sensibilitat física; hem fanatitzat els seus sentiments; l'hem segregat del comerç social; l'hem desposseït de tot dret polític; l'hem tancat a la llar; l'hem desposseït d'aptituds per a la feina i l'hem impossibilitat per guanyar-se l'aliment, inutilitzant-la per viure sense tutela..."

En les seves argumentacions a favor d'un canvi social destaca que l'educació de la dona revertirà en una millora de la higiene, la sanitat i la cultura dels fills, i s'explicarà amb el seu talent per al desenvolupament del país.

El mateix any 1882 contrau matrimoni amb l'agent de borsa Camil Cuyàs, amb qui tindrà dos fills, en Camil i en Joan. Obre consulta a la rambla de les Flors, 14 i una acadèmia d'arts i oficis per a noies amb Esmeralda Cervantes, suposada filla d'Ildefonso Cerdà, amb un programa d'educació general, amb coneixements d'higiene, medicina domèstica, comerç mercantil, taquigrafia... Lamentablement, la falta de finançament obliga a tancar-la dos anys després.

A la consulta, cura senyores burgeses que fa anys que tenen malalties ginecològiques que no atenen, segons explica, per vergonya d'anar al metge. En la seva jornada laboral també assisteix les prostitutes, mares solteres, dones pobres del barri xinó. I atén els nens orfes.

FONS DOLORS ALEU

"Per als meus fills": carta sobre sexualitat

■ Un dels documents que han pogut salvar-se de la crema de les pertinències posterior a la seva mort ha estat una carta que va conservar el seu fill Camil. S'inicia així: "Amb les relacions sexuals es poden adquirir malalties terribles i us vull assabentar d'una cosa, fills meus, perquè els meus avisos us serveixin en el nou camí més lliure que heu començat". Descriu la blenorragia (gonorrea), de la qual diuen que un no "es fa home" fins al setè

contagi. "Desgraciats!", blasma els qui fan córrer aquella falòrnia. Les afeccions són greus per a homes i dones, i el contagi es pot produir anys després de contreure-la. "És una glopada de pus que s'introdueix en totes les classes socials" i sembla destinada a "posar fi al món". El 1900, data de la carta, no s'havia descobert la penicil·lina. Aleu els parla també de la sífilis, "més terrible" encara, que es troba en totes les classes socials. "Els meus nervis s'es-

valoten per escriure aquest tema tan repugnant", els diu, però "si tinguéssiu alguna desgràcia sense haver-vos advertit, el meu remordiment no tindria límits". Finalment, subratlla els perills de l'onanisme. La carta és també una fidel descripció de la societat on no només les prostitutes contreuen tals malalties, també dones en comerços, noies de servei, gent "amb béns i religió" i fins i tot nenes de 7 anys en pobles i ciutats.

Amb el temps, canvia la seva consulta a rambla Catalunya, 21 (entre el carrer Diputació i Gran Via). El seu fill primogènit, en Camil, segueix els seus passos i estudia medicina. A la carta que escriu als seus fills sobre la sexualitat, es refereix amb orgull a l'opció del jove. Desgraciadament, en les pràctiques que fa a

l'acabat d'inaugurar hospital Clínic de Barcelona, un centre modern que atén classes desfavorides, en Camil s'encomana de tuberculosi. Mor al cap de pocs dies sense que la seva mare pugui fer res per salvar-lo. Tenia 23 anys. Era una malaltia devastadora que pocs anys abans havia posat fi a la vida del rei Alfons XII.

Probablement avui en diríem depressió del que va patir Dolors Aleu després de l'enterrament del seu fill. No va tornar a passar consulta i es va tancar a la torre del barri de la Salut on residia. Dos anys després va morir. La família creu que no va superar la pena.

Va ser enterrada el 19 de febrer del 1913, vuit dies després de morir, segons consta a l'esquela de *La Vanguardia*. El seguici fúnebre va ser llarg i variat, relata la família. Senyors i senyores de la burgesia, com corresponia a la seva classe social i a la categoria de les seves centenars de pacients tractades en vint anys d'exercici, es barrejaven amb dones del car-

rer del Raval, mares solteres i famílies humils que van anar a rendir-li l'últim homenatge. Uns 300 nens de la Casa de la Caritat van acompanyar el cotxe de cavalls amb el fèretre de la casa mortuòria del carrer Molist fins a l'església de Sant Joan de Gràcia. Després se la van emportar fins al cementiri de Montjuïc.

Després de la seva mort, el marit va cremar totes les pertinències de la seva esposa. La raó és desconeguda.

Malgrat que en els primers anys del segle XX es produeix un impuls en les reformes socials que beneficien el moviment feminista, amb reivindicacions com la vaga de dones el 1908 o el dret al vot femení el 1931, no va ser fins a mitjans del segle XX que comencen a llicenciar-se novament metgesses.

L'impuls feminista d'Aleu s'esvaeix també en la seva pròpia família. No pel seu exemple sinó per la pròpia història d'Espanya. Ni la que hagués estat la seva nora, casada amb el seu fill Joan, ni la seva neta M.ª Teresa, ni les seves tres besnetes no van emprendre estudis superiors. Les rebesnetes, com Núria Cuyàs, que és actriu, sí que tenen títol superior.

La Núria explica que les representacions, ja finalitzades, de *Barbes de Balena*, que relata la vida de la doctora Aleu, han estat inesperadament emocionants per les confidències que els espectadors han compartit al finalitzar l'obra sobre les seves vides o les vides de dones properes. Com si les cotilles de llavors no estiguessin del tot deslligades.

Va obtenir la carrera amb excel·lència, però el ministeri li va denegar durant dos anys l'accés a l'examen per titular-se

Va treballar durant 25 anys per a burgeses i dones del carrer, però va deixar la consulta al morir el seu fill

XAVIER CERVERA

TROBADA AMB EL PASSAT

Núria Cuyàs, rebesneta de Dolors Aleu, va acudir als arxius antics de la Universitat de Barcelona per veure les notes i cartes que es conserven del pas de la doctora Aleu per la facultat de Medicina.